

Viggo Sørensen:

Om muenen, o æ mårer, om monner

Tidsudtrykkene med *om* udgør i rigsmålet en lille velafgrænset klasse med ensartet form og ganske få betydningsnuancer. De henviser udelukkende til årets, ugens og døgnets store hovedafsnit: *om sommeren*, *om søndagen*, *om morgenen*; *om* styrer i alle tilfælde et navneord i bestemt form; og hvad endelig betydningen angår, betegner disse tidsudtryk oftest et gentaget tidsafsnit (i konkurrence med udtryk som *hver sommer*), sjældnere et bestemt tidsafsnit inden for et forud omtalt år, døgn etc. (ensbetydende med *samme aften* etc.), og kun undtagelsesvis (i forbindelse med overbegreberne år, uge, dag) optræder de i distributiv betydning (= *pr. år mv.*).¹

På jysk er billedet mere kompliceret - og af mange grunde. Dels træffer man her også *om*-udtryk, der henviser til snævrere tidsafsnit eller ligefrem tidspunkter (*om høst*, *om mortensdag*, *om drivtiddags*, *om midnat*), og sammenhængende hermed kan *om* antage betydningsnuancer i retning af rigsmålets *ved*, *henimod* etc. Dels finder man syd og vest for linjen a på kort 1 forholdsordet *o* el. *å* (= rigsmålets *på*) anvendt ved siden af eller i stedet for *om*, så de betragtede udtryk kommer til at overlappe en anden gruppe, der i rigsmålet hedder *først på sommeren*, *hen på morgenen* osv. Endelig udviser de enkelte dialekter betydelige forskelle i henseende til dannelse og bøjning af de navneord, der styres af *om* (el. *o/å*).

Stedet er ikke til en nærmere behandling af de to førstnævnte komplikationer. Jeg vil simpelthen gå ud fra, at de jyske modsvarigheder til rigsmålets *om*-udtryk stort set lader sig betragte som en helhed, og dermed straks give mig i kast med de udtryksmæssige forskelle. Det er jo

dem, der falder mest i øjnene, ligesom det er dem, der tillader os at drage interessante sproghistoriske konklusioner.

Det er nok mest praktisk, nu hvor variantforholdet mellem forholdsordene *om* og *o/å* allerede er omtalt, i forlængelse heraf at præsentere et andet vidt udbredt variantforhold. Medens rigsmålet (og de øvrige danske dialekter) udtrykker ovennævnte tre betydningsnuancer fuldkommen ens, består der syd og vest for linjen b på kort I den mulighed, at man tydeliggør gentagelsesbetydningen ved at sætte det styrede navneord i flertal. De to variantforhold kan naturligvis kombineres i deres fælles vestjyske område, så man i princippet kan vælge mellem 4 gentagelses-udtryk: *om æ nat*, *o æ nat*, *om æ nætter*, *o æ nætter*. I praksis forekommer der en række begrænsninger af disse valgmuligheder, men dem vil jeg kun undtagelsesvis kunne berøre her.

På baggrund af ovenstående kan der nu gives et ret enkelt overblik over *om*-udtrykkenes form i de tre skraverede områder på kort 1. Jeg skal så bagefter - og mere i detaljer - drøfte de blandings- og særforhold, som hersker i det uskraverede område.

Det lodret skraverede Nordøstjylland udviser praktisk taget samme struktur af *om*-udtrykkene som i rigsmålet (og ødansk). Der siges *om sommeren* (*sommen*), *om søndawen* (*søndaen*, *sønden*), *om muenen* (*måånen*) osv. Kun på to punkter kan der konstateres særforhold, der fortjener omtale: Nord og øst for linjen c på kort I har afledningerne *monning* (*monni*) og *awtning* (*awtni*) erstattet *morgen* og *aften* i disse *om*-udtryk; og i Nord- og Midtvestsyssel har denne udvikling også grebet *middag*, *formiddag*, *eftermiddag* med resultatet *mejning*, *for-mejning*, *ættermejning*. Når hertil lægges, at dialekterne nord og øst for linjen d har 3 grammatiske køn (ligesom tysk), at navneord på *-ing* oftest er hankøn, og at bestemthedsendelsen i hankøn hedder *-i* (el.lign.), vil det forstås, at man i disse egne kan høre: *om awtningi*, *om monnii*, etc.²

Vender vi nu opmærksomheden mod det vandret skraverede Nordvestjylland, passerer vi - ved den fede streg på kort I - "den berømteste dialektgrænse i Danmark", nemlig artikelgrænsen. Nord og øst for denne anvendes efterhængt kendeord (ligesom i resten af Norden): *manden*, *huset*; vest og syd for den bruges foransat kendeord (som i engelsk og tysk): *æ mand*, *æ hus*.³ Som venteligt er, optræder denne bestemthedsmarkering også i de betragtede *om*-udtryk: det hedder i

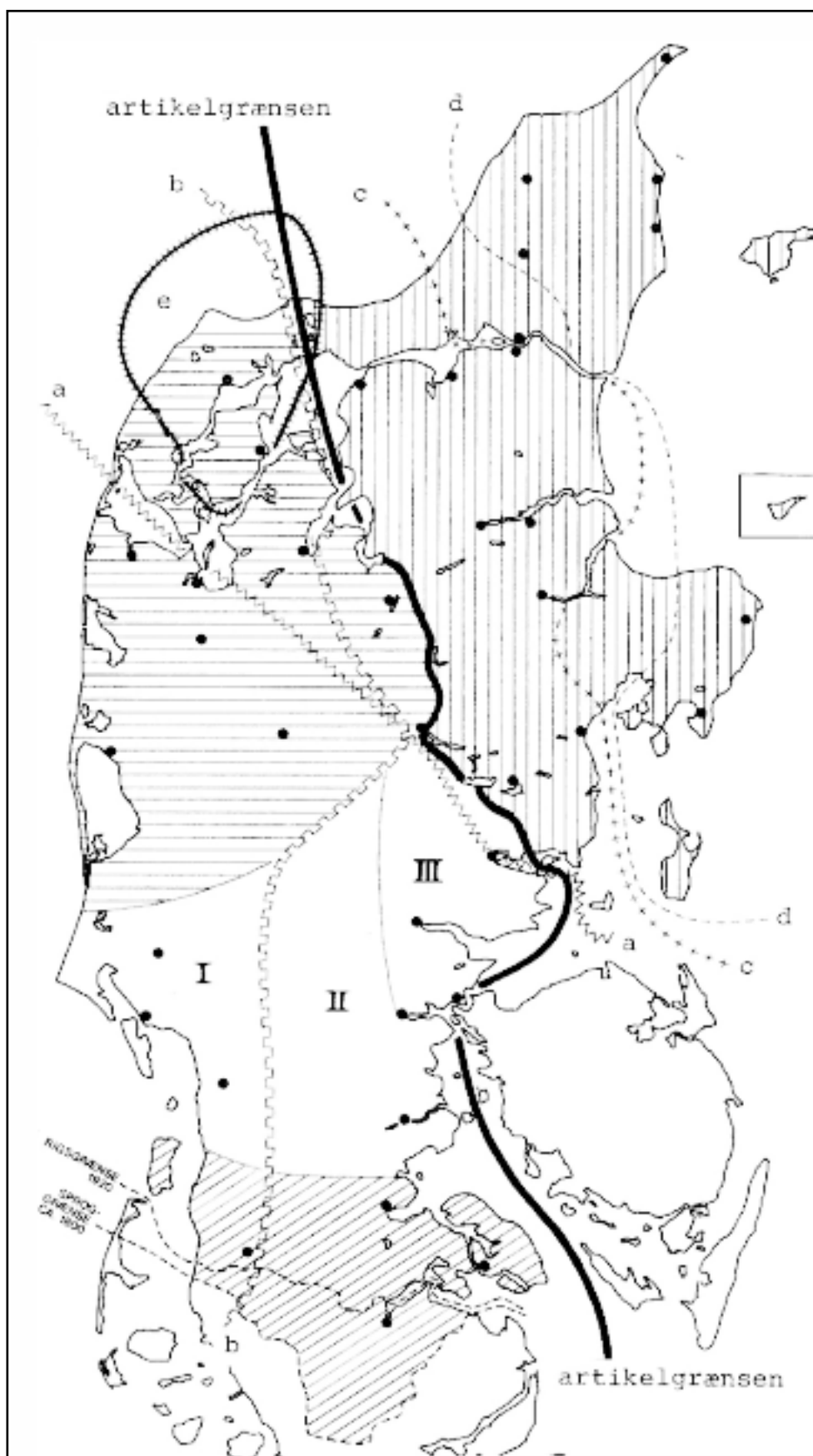
Nordvestjylland *om æ sommer, om æ sonda (sønde), om æ måår (måån)*; og med de muligheder, der ligger i tidligere omtalte variantforhold: *om æ måårer, o æ sommer, o æ sondaaww*. Når man inden for linjen e (og altså en smule ind i det nordøstjyske) træffer sideformer uden kendeord overhovedet (*om måår* osv.), så afspejler det blot en udtalt tendens til udeladt kendeord i disse egne.⁴

Selvom rigsmålet anvender formen uden kendeord i langt ringere udstrækning end de nordvestligste dialekter, så har denne form dog sit tyngdepunkt samme sted: i faste forbindelser med forholdsord, hvor der ikke er noget behov for at skelne mellem bestemt og ubestemt bøjning (*i land, til hest, i dag, på søndag*). Ofte er formen uden kendeord forsynet med en forældet bøjningsendelse (*fra borde, i morges*). Og det er just denne kombination, som fanger blikket, når vi nu går over til at betragte *om*-udtrykkene i det skråt skraverede sønderjyske område på kort 1.

Hernede hedder det *om sommer, om nat* osv.; specielt til morgen og aften henviser man med udtrykkene *om monner (mårner, moaner)*, *om awtner (owtner)*, dannet over gammeldanske kasus-former *mor(g)ne, afne*.⁵ Disse karakteristiske former har vel så igen været mønsterdannende for udtrykket *om merner* (= om middagen), der mange steder optræder som sideform til eller erstatning for *om mirra (meja)*. I øvrigt har formen uden kendeord ikke sat sig fuldstændig igennem i de sønderjyske *om*-udtryk, og da viser det foransatte kendeord straks, at man befinder sig vest for artikelgrænsen (jf. kort 1). Skønt det (i gentagelsesbetydning) hedder, at man skal arbejde *om daw*, så siger man (i distributiv betydning), at man kan tjene så og så meget *å æ daw* (= pr. dag) - altså ganske som i vestjysk, hvor forholdsordet *o/å* også får overtaget, jo længere man kommer sydpå. Uanset betydningsnuancen hedder det også *å æ synde* (mod vest med flertalsvariant i gentagelsesbetydning: *å æ syndaww*).

Kort sammenfattet falder Jylland altså i tre dele med hver sin karakteristiske udformning af de betragtede tidsudtryk - sådan som det er antydnet allerede i titlen på denne artikel. Nu til de mindre gennemskuelige forhold i det uskraverede område på kort 1.

At vi står overfor et overgangsområde - eller rettere flere sammenvævede overgangsområder -, kan let påvises. For nu at begynde med de sønderjyske former (uden kendeord), så træffes de ret jævnt spredt

Kort 1. Hovedområder og grænselinjer for de jyske tidsudtryk med "om".

også i de sydjyske egne, som på kort 1 er markeret med I og II.⁶ Omvendt rækker de fleste vestjyske former (med *o/å*, foransat kendeord, mulighed for flertalsform) ind over hovedparten af område I; og de ovenfor omtalte udtryk, vi genfandt selv i Sønderjylland (nemlig *å æ daw*, *å e synde*), viser sig tillige i område II og broderparten af III.⁷ Hvad endelig angår den østjyske type (med efterhængt kendeord), så er den i de fleste af *om*-udtrykkene næsten eneherkende i område III og almindeligt forekommende i område II; udtrykkene *om monneren* (*monnen*, *mårnen*), *om mejeren*, *om awtenen* (*awtneren*) optræder endog spredt i område I. Når jeg har taget et svagt forbehold i omtalen af område III, skyldes det eksistensen her af sære sideformer som *om monnener*, *om mejener* (*meddener*).

I sådanne tilfælde af formblanding vil dialektforskeren normalt ty til den forklaring, at én af formerne er den ældre og oprindeligt enerådende det pågældende sted, medens dens konkurrent(er) er indlånt senere eller nydannet efter et givet mønster.⁸ Lad os prøve at betragte også det foreliggende billede under denne synsvinkel.

Det vil i så fald være hensigtsmæssigt først at behandle overlapningen af vest- og sønderjyske *om*-typer, fortrinsvis i område I. Her kan der næppe herske tvivl om, at den sønderjyske type er på retur, den vestjyske i fremmarch. Jysk Ordbogs ældste og bedste kilder i området anvender den sønderjyske type langt mere (og langt mere konsekvent) end de senere kilder.⁹

Også almindelige system-overvejelser peger i retning af, at den sønderjyske *om*-type må være i defensiven. Den behersker jo som nævnt ikke hele det betragtede felt af tidsudtryk, men har som "trojanske heste" i sin midte de vestjysk prægede *o æ synde* og (distributivt) *o æ daw*. Og modsat denne vestjyske type afviger den sønderjyske jo rigtignok fra den normale brug af kendeord i det fælles vest- og sønderjyske område op til artikelgrænsen: *æ folk kam hjem fra æ mark om mejer*, hvor vestjyden mere systemret siger ... *o(m) æ meje*. Stivnede former som de sønderjyske vil altid være udsatte, selvom de erfaringsmæssigt kan holde sig over århundreder, efter at deres konstruktionsmønster er opgivet og glemt.

Medens formen uden kendeord trods alt er en mindre iørefaldende afvigelse fra vest- og sønderjyskens normale brug af kendeord, så virker det ganske ubegribeligt, at østjyske *om*-forbindelser på *-en*

kan trives i områderne I, II og III vest og syd for artikelgrænsen. Hvordan kan folk få sig selv til at sige *om muenen* eller *om monneren*, når bestemthed ellers udtrykkes med foransat kendeord - så det fx. hedder *æ muen/monn atter* (= morgenen efter)?

Et oplagt svar ville være, at den vest- og sønderjyske bestemt-hedsform med *æ* trænges tilbage af østjyskens og rigsmålets *-en*. Men forudsat folk overhovedet har opretholdt deres egns dialekt (eller hovedtræk af den), ser det foransatte kendeord ud til at leve i bedste velgående. Artikelgrænsens forløb er blevet fastslået i detaljer i 1880-90erne og igen i 1940, og billedet har praktisk taget ikke ændret sig i de mellemliggende to generationer.¹⁰ Selv i det materiale, Jysk Ordbog indsamler over sit meddelernet her i 1980erne, tegner sig det velkendte forløb af den berømte dialektgrænse. *Om monneren*, *om mejeren*, *om awtenen* er så systemfremmede som vel tænkeligt inden for de uskraverede områder på kort 1, og simpelt indlån er ingen rimelig forklaring på deres forekomst.

Det virker egentlig mere fristende at betragte udtrykkene med efterhængt kendeord som oprindelige eller hjemmegroede former. Men sådanne forklaringer fører samtidig ud på dybt vand, for de måtte forudsætte, *enten* at der i ældre tid har været brugt efterhængt kendeord i disse egne, *eller* at endelsen *-en* slet ikke er noget kendeord her (så vi altså med andre ord bare står overfor en sært udseende ubøjet form). Jeg skal vove mig lidt videre med en tolkning, der kombinerer disse to muligheder.

I egnen mellem Horsens og Kolding (område III på kort 1) er *om*-typen på *-en* som nævnt helt dominerende, selv i de ældste og bedste kilder.¹¹ Bortset fra de sære sideformer *om monnener* etc., som jeg straks skal vende tilbage til, gælder som eneste undtagelse, at vi her ligesom i Sønderjylland møder den regulære vestjyske dannelse *o æ daw* (= pr. dag).¹² Om overhovedet nogetsteds inden for det uskraverede område, må det være her i Horsens-Kolding-egnen, at *-en*-formerne er oprindelige.

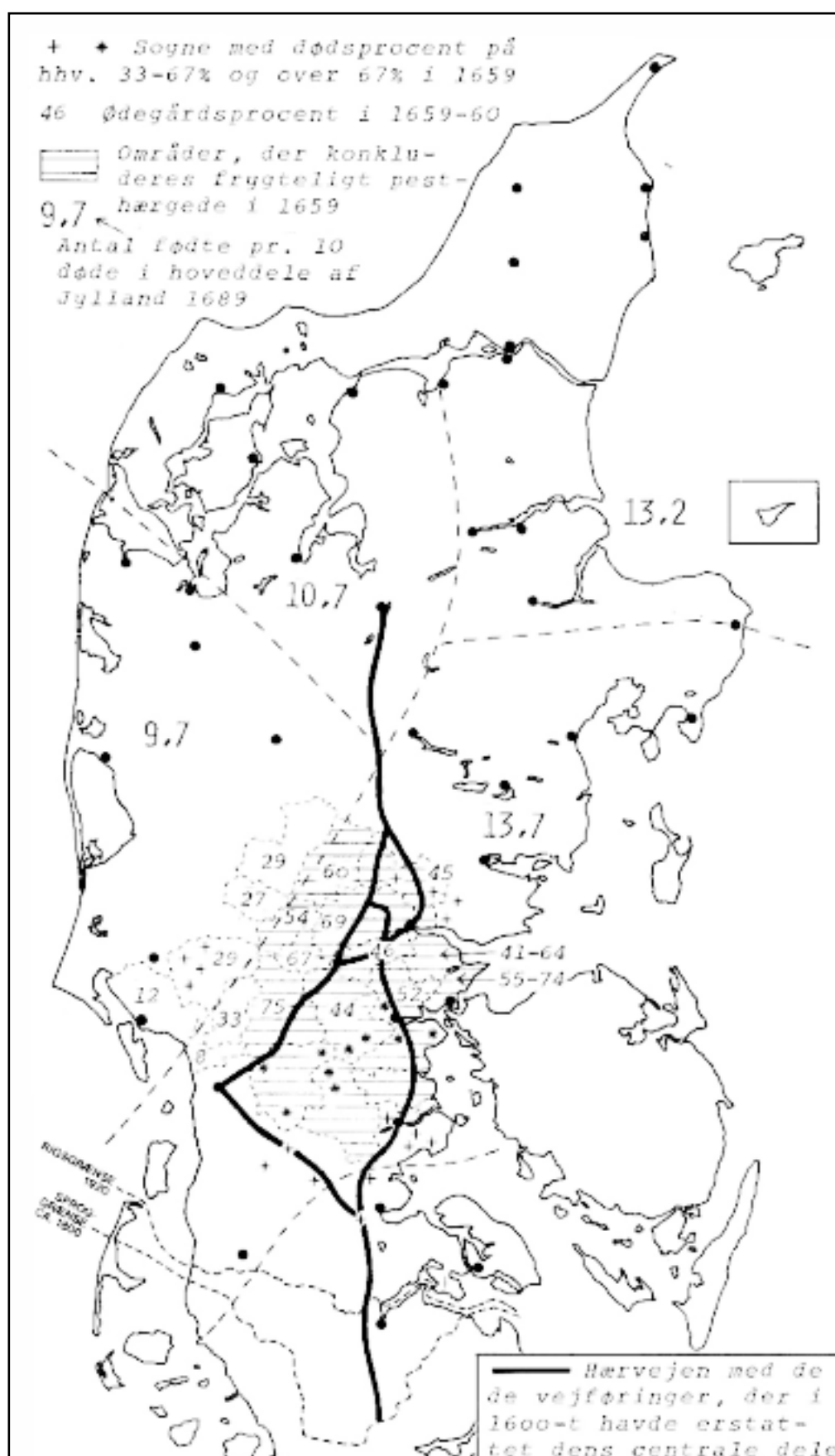
I samme retning peger de nu flere gange omtalte sideformer *om monnener*, *om mejener* mv., som kun er optegnet i det pågældende område, men her til gengæld hyppigt - og i ældre såvel som yngre kilder.¹³ Jeg kan vanskeligt se anden forklaring på disse former, end at det er områdets almindelige *om*-udtryk, blot påhægtet en endelse *-er*. Men

inden det drøftes, hvor den så kan stamme fra, er det vel rimeligt at standse op og overveje betimeligheden af overhovedet at regne med oprindelige *-en*-former her sydvest for artikelgrænsen. Består der nogen som helst mulighed for, at Horsens-Kolding-egnen engang kan have haft efterhængt kendeord (som så stadig afspejles i de betragtede *om*-udtryk), hvorpå artikelgrænsen senere er rykket østpå?

Vi kender faktisk et enkelt sæt af historiske begivenheder, hvis virkninger for den syd- og sønderjyske befolkning har været så dramatiske, at også sproggrænser kan være flyttet i den forbindelse. Jeg sigter til den hungersnød og efterfølgende pest, som i 1659 blev udløst af brandenburgske hjælpetroppers fremrykning fra syd og indkvartering for vinteren, efter at de havde fordrevet en svensk besættelseshær til øerne. Grundige studier af overleverede kirke- og jordebøger mv. har sandsynliggjort, at omkring halvdelen af befolkningen døde i et bælte groft sagt fra Ribe til Horsens. Naboegne i Sydvest- og Sønderjylland og et østjysk område op til Århus blev også ramt af katastrofen, men i afsvækket grad - ligesom Fyn året efter. Se nærmere kort 2. Forbavsende hurtigt blev de mange ødegårde dog genbemandet; fordelagtige fæstevilkår udløste en massiv indvandring fra de egne, pesten havde skånet.¹⁴

Det er denne tilflytning - af yngre mennesker i den fødedygtige alder -, som kan have medført vidtgående sproglige ændringer. Man har ikke noget samlet billede af indvandrernes herkomst, men hvis man tør gå ud fra, at de nærmestliggende uberørte eller mildere ramte egne har bidraget med de største kontingenter, må hovedparten være kommet fra Vest- og Sønderjylland.¹⁵ I begge tilfælde folk, som har benyttet foransat kendeord, og hvis sprogbrug på dette punkt kan tænkes at have udkonkurreret en ældre østjysk sprogbrug i Horsens-Kolding-egnen - ligesom området kan være blevet smittet med andre af de sproglige træk, der i vore dage giver dets dialekter en overvejende vestjysk karakter.¹⁶

Hvis man et øjeblik endnu skal fortsætte denne tankegang, rejser der sig uvilkårligt følgende spørgsmål: Er de hyppigt optegnede *-en*-former i område II på kort 1 og de mere spredt optegnede i område I så ikke også levninger af et oprindeligt efterhængt kendeord? Næppe, og det af flere grunde.

Kort 2. Pestens hærgen 1659 (iflg. Aksel Lassen). Hærvejen og tilsluttende vejføringer (iflg. Hugo Matthiesen).

For det første benytter de ældste og bedste kilder - ikke bare som tidligere nævnt i område I, men også i område II - *om*-udtryk af den sønderjyske type: *om monner* etc.¹⁷ For det andet udviser disse områder ikke, som område III gjorde det, gamle uerkendte og indkapslede *-en*-former af typen *om monnener* (*mwonnener*, *mjonnnener*). Her er endelsen, som jeg lovede at vende tilbage til, vel snarest en overførsel fra den sønderjyske types *-er* - hvilket igen fordrer en långivende nabodialekt til Horsens-Kolding-egnen, behersket af disse *om*-udtryk uden kendeord (men til gengæld uden ældre *-en*-udtryk) - og denne vestjyske nabodialekt kan vel vanskeligt være andet end område II's.¹⁸ Endelig må vel også forløbet af den jyske højderyg (tyndt befolket langt tilbage i tiden) og det hertil knyttede nord-syd-gående vejsystem (Hærvejen mv.) - se kort 2 - have dannet mere naturlige skillelinjer mellem øst- og vestjysk sprogbrug end de naturskel, man har påpeget i forbindelse med artikelgrænsens nuværende forløb.¹⁹

Der er altså al mulig grund til at anse områderne I og II for oprindeligt vestjyske, hvor man blot - som i Sønderjylland - anvendte *om*-udtrykkene uden kendeord. Men det medfører ikke med nødvendighed, at den senere opkomst af *-en*-udtryk så har status af indlån fra østjysk. Efter en vestjysk overtagelse af Horsens-Kolding-egnen ville overleverede tidsudtryk som *om awtenen* jo netop ikke længere blive opfattet som kendeords-holdige, men som former helt på linje med *om awtenner* mv. Hvorfor ikke antage, at *-en*-udtrykkenes udbredelse på de sidstnævntes bekostning er et indre vestjysk anliggende, hvor det alene drejer sig om den større eller mindre popularitet af konkurrerende ordformer?

Det ville også være en rimelig forklaring på, at udtrykkene *om monneren*, *om mejeren*, *om awtenen* (*awtneren*) og *om sommeren* optræder noget kraftigere mod syd (i område II) end de resterende *-en*-udtryk og er de eneste af typen, der rækker ind i område I. Deres særlige popularitet kunne blandt andet hænge sammen med deres ensartethed i lydstruktur og rytme.²⁰

Nu er hele historien om artikelgrænsens (og andre dialektgrænsers) forskydning i forbindelse med pesten 1659 jo stadig kun en mulighed - omend mange detaljer i *om*-udtrykkenes geografi falder på plads. Det er stadig ikke sandsynliggjort, endsige bevist, at beboerne af Horsens-Kolding-egnen faktisk brugte efterhængt kendeord, før pesten fik bugt med dem. For at sandsynliggøre det måtte man pege på andre overle-

verede rester af en sådan sprogtilstand - i virkelig gamle kilder, i nu kun halvt forståede marknavne, i andre af nutidsdialektens stivnede udtryk, osv. Men så langt magter jeg ikke at gå i denne sammenhæng.

Jeg vil være tilfreds, hvis det er lykkedes mig her at illustrere, hvordan dialektgeografiske undersøgelser nu og da kan udvikle sig til - lad mig kalde det: sproglig arkæologi, og hvordan resultaterne heraf kan bringes i samspil med historiske facts indvundet ad andre veje. Dialektologi er ingen ø i oceanet.

- ¹ Jf. Aage Hansen. Bestemt og ubestemt Substantiv. Kbh. 1927. s.49 og 90. Som det vil ses, kommer jeg slet ikke ind på udtryk af typen *om 8 dage*.
- ² Sporadisk forekomst af *-en*, hvor man skulle forvente *-i* eller (i intetkøn) *-et*, har man villet forklare som det bestemte kendeord i flertal (j. fx. Ella Jensen: Houlbjergmålets bøjningslære. Kbh. 1956. s.19). For mig at se tyder de pågældende former snarere på en uniformering af endelsen i de betragtede faste *om*-udtryk.
- ³ Den citerede betegnelse er P.K.Thorsens i: Gjedved Seminarium 1862-1912. Lægfolk uden nærmere kendskab til dialekter opfatter vist gennemgående forskellen i brug af kendeord som hovedskellet mellem ødansk og (fejlagtigt: al) jysk.
- ⁴ Jf. Niels Åge Nielsen & Torsten Balle: Artikelløshed i Thy. Sprog og Kultur 27 (1972). - samt Harald B.Christiansen: Artikelløsheden i Lild og Tømmerby sogne i Vester Hanherred. Dialektstudier 4 (1977).
- ⁵ Jf. oldnordisk *at morni*, *at aptni* (med et mere korrekt dativudløsende forholdsord, = rigsmålets *ad*). Via svækkelse *-i* > *-æ* er endelsen senere faldet sammen med flertalsendelsen *-e(r)*, så de pågældende former fejlagtigt kan opfattes som flertals-dannelser, ikke bare af menigmand, men også fx. i H.F. Feilberg: Ordbog over jyske almuesmål. 1886ff, bd.II, s 740.
- ⁶ *om awtener* forekommer sågar i størstedelen af område III, men her vistnok med en anden oprindelse (jf. note 14). Når der mange steder i Midtvestjylland og i område III er optegnet *om meje(r)*, drejer det sig snarest om den henvisning til et tidspunkt, som blev berørt i artiklens start.
- ⁷ Udtrykkene med årstid eller ugedag danner her undtagelse for område IIIs vedkommende; udover den østjyske type *om sommeren*, *om sønden*, træffer man stort set kun en vestjysk kopiering heraf: *om æ sommer*, *om æ sønda* (bemærk forholdsordet!).
- ⁸ Den bagvedliggende opfattelse går ud på, at et sprogligt system bl.a. styres af udtryks-økonomi. Ægte synonymer vil derfor ikke kunne bestå over længere perioder, idet ét af dem da normalt vil blive opgivet som overflødigt, hvis ikke i stedet ét eller begge ændrer betydning (i reglen ved indskrænkning af det hidtidige betydningsindhold). Gyldigheden af sådanne opfattelser er naturligvis problematisk.
- ⁹ Fx optegnelser ved P. Terpager (Ribe-egnen ca. 1700), R. Lowson (Seem 1857), H.F. Feilberg (Darum ca. 1880), ABjerrum (Vodder ca. 1930); diverse litteratur af T. Kragelund (Hunderup ca. 1930-40).
- ¹⁰ Jf. Valdemar Bennike & Marius Kristensen: Kort over de danske Folkemål, Kbh. 1898-1912. s.153. - og: Peter Skautrup: Det danske sprogs historie. Kbh. 1944ff. bd.I, s.140 ff.

- 11 Fx optegnelser ved V. Bennike (Hvirring, Klakring ca.1880), J. Fischer (Klakring ca.1900) litteratur af M. Jepsen (Bredstrup 1884), R. Johansen (Horsens-egnen 1885), P. Alsted (Tørring 1896ff), H. Ussing (Erritsø 1915ff), A. Berntsen (Engum ca. 1920-40). E. Tang Kristensen har i en enkelt optegnelse fra Bredstrup ca. 1880: *om æ nat* (formentlig en sekundær dannelse, jf. note 8).
- 12 Endda kun som sideform til *om dawen* (og et sekundært *om æ daw*, jf. note 8).
- 13 Fx optegnelser ved E. Tang Kristensen (Grædstrup ca. 1880), V. Bennike (Bjerre h. ca. 1880), B. Jul Nielsen (Bjerre h. 1959ff); litteratur af R. Johansen og A. Berntsen (jf. note 12). Udover de to allerede nævnte udtryk omfatter typen *om for-* og *attermejen* (-medener), (iflg. B. Jul Nielsen:) *om dawener* (i enkeltgangsbetydning), *om søndener* mv., *om for-* og *atterårener*, (og endelig iflg. E. Tang Kristensen, medmindre det ene eksempel skyldes en trykfejl:) *om nætner*. Et på denne baggrund venteligt **om awtnener* er ikke optegnet, men i stedet det sønderjysk udseende *om awtener*; da den sønderjyske type ellers ikke forekommer i område III, tør vi nok betragte *om awtener* her som en (haplogisk) afkortning af den forventede form. Det forhindrer selvfølgelig ikke, at udtrykket *om awtener* i naboområderne henregnes til den sønderjyske type (se ndf.)
- 14 Jf. Aksel Lassen: Skæbneåret 1659. Aarhus 1958. Kort 2 sammenfatter en række af bogens resultater.
- 15 Den første antagelse bekræftes af Lassen (se forrige note) på grundlag af fødselstallene en generation efter. Tilsvarende materiale bringes desværre ikke fra det sydøstlige Sønderjylland (incl. Als).
- 16 Jf. Niels Åge Nielsen: De jyske dialekter. Kbh. 1959. Her siges en række sprogforandringer i sydøstjysk at være trængt frem vestfra. Kr. Ringgaard foreslår mere kontant (i Bjerre Herreds Bogen, Glud 1963, s.348f), at bjerreherreds-dialektens vestjyske karakter (mht. grammatisk køn og en række lydudviklinger) kunne hænge sammen med pestkatastrofen i 1659.
- 17 Fx. optegnelser ved E.Tang Kristensen (Lindeballe, Jelling, Bække, Hejls ca. 1880) - og isprængt undtagelsesvis *-en*-eksempler: J. Madsen (Lejrskov ca. 1880), M.J. Skov (Gram ca. 1880-90). Stærkere repræsenteret er *-en*-formerne hos P. Petersen (Lindknud ca. 1880). Om J. Jacobsen (litteratur fra Vejen 1892ff) hævder H.F. Feilberg (i Dania 2 (1892-94) s.309), at han bl.a. i brugen af *om*-udtryk på *-en* er påvirket af sprogbrugen længere mod øst. Så sent som i 1960'erne mener en af Jysk Ordbogs meddelere, at *-en*-formerne i Malt er yngre end dem uden kendeord.
- 18 Den alternative mulighed, at *-er* skulle være flertalsendelsen indlånt fra midtvestjysk, tør afvises med det samme. Flertalsformerne derovre anvendes jo kun i *om*-udtrykkenes gentagelsesbetydning, medens område IIIs *om monnener* etc. i lighed med det sønderjyske *om monner* bruges ligeså vel i engangsbetydningen.
- 19 Jf. Hugo Matthiesen: Hærvejen. Kbh. 1961. - og Peter Skautrup (se note 11).
- 20 Formen *om awteneren* kendes næsten kun fra *-en*-typens yderste forposter og er formentlig en sen paralleldannelse til de tre andre udtryk. Dette forhold synes at udelukke den - ellers fristende - alternative forklaring på område I og IIs *-en*-former, at de skulle være områdernes gamle udtryk (*om monner*, *om mejer*, *om awtnen*) udvidet med et øskjysk *-en*. På den anden side kan det være svært at forstå, hvordan en oprindelig form med efterhængt kendeord kan hedde *om monneren*, når det ellers hedder en *monn* (*moren*) i samme egne. Man må snarest regne med opkomsten af en ny grundform (*monner*), som også stikker hovedet frem i den flertalsform, en sikker kilde sammestedsfra oplyser: *monnerer*.